

O‘ZBEK MILLIY-ADABIY TAFAKKURIDA YETILIK TIMSOLINING O‘ZIGA XOS
TALQINLARI

Olimova Mohlaroy Xaliljon qizi

Farg‘ona davlat universiteti magistranti

Ilmiy rahbar: f.f.b.f.d., dotsent S. Xodjayev

Annotatsiya. Ushbu maqolada o‘zbek milliy-adabiy tafakkurida yetti raqamining ramziy, ijtimoiy-falsafiy va badiiy talqinlari tahlil qilinadi. Yettilikning xalq og‘zaki ijodi, maqollar, urf-odatlar, ertak va dostonlar hamda zamonaviy o‘zbek nasridagi ma’no qatlamlari o‘rganiladi. Maqolada yetti raqami oddiy miqdoriy birlik emas, balki xalq tafakkurida to‘liqlik, sinov, mas’uliyat, avlodiy xotira, ehtiyotkorlik va ma’naviy yetilish bilan bog‘liq ramziy belgi sifatida namoyon bo‘lishi asoslanadi. Shuningdek, Erkin A‘zamning “Yettinchi tulki” hikoyasi misolida yettilikning zamonaviy badiiy talqindagi psixologik va falsafiy vazifasi ko‘rsatib beriladi.

Kalit so‘zlar: yetti raqami, yettilik timsoli, milliy tafakkur, xalq og‘zaki ijodi, ramz, badiiy talqin, Erkin A‘zam, “Yettinchi tulki”, zamonaviy o‘zbek nasri.

Аннотация. В статье анализируются символические, социально-философские и художественные интерпретации числа семь в узбекском национально-литературном мышлении. Рассматриваются смысловые пласты семеричности в фольклоре, пословицах, обрядах, сказках, эпосе и современной узбекской прозе. Обосновывается, что число семь в народном сознании выступает не простой количественной единицей, а устойчивым символом полноты, испытания, ответственности, родовой памяти, осторожности и духовного созревания.

Ключевые слова: число семь, символ семеричности, национальное мышление, фольклор, символ, художественная интерпретация, Эркин Аъзам, “Седьмая лиса”, современная узбекская проза.

Annotation. The article analyzes the symbolic, socio-philosophical and artistic interpretations of the number seven in Uzbek national literary thought. It examines the semantic layers of the number seven in folklore, proverbs, rituals, fairy tales, epics and modern Uzbek prose. The study argues that the number seven functions not merely as a quantitative unit but as a stable symbol of completeness, trial, responsibility, ancestral memory, prudence and spiritual maturity.

Keywords: number seven, symbol of seven, national thought, folklore, symbol, artistic interpretation, Erkin A‘zam, “The Seventh Fox”, modern Uzbek prose.

KIRISH

O‘zbek xalqining qadimiy tasavvurlari, urf-odatlari, og‘zaki ijodi va yozma adabiyotida ayrim raqamlar oddiy sanash vositasi doirasidan chiqib, ramziy ma’no kasb etgan. Bunday raqamlar ichida yetti alohida o‘rin tutadi. U xalq tafakkurida to‘liqlik, chegaraviy holat, sinovdan o‘tish, ma’naviy yetilish, ehtiyotkorlik, avlodiy xotira va hayotiy tajriba bilan bog‘liq holda talqin qilinadi. Shu sababli yetti raqamini faqat miqdor bildiruvchi birlik sifatida emas, balki milliy-madaniy xotiraning barqaror belgilaridan biri sifatida o‘rganish muhim ilmiy ahamiyatga ega.

Adabiy matnda raqamlar ramziy vazifa bajarganida ularning ma’nosi bevosita syujet, obraz, konflikt va muallifning badiiy niyati bilan bog‘lanadi. Yettilik timsoli o‘zbek adabiy tafakkurida xalqona qarashlar bilan yozma adabiyot tajribasini bir-biriga bog‘lovchi vosita sifatida ko‘rinadi. U bir

tomondan folkloriy xotirani uyg'otsa, ikkinchi tomondan zamonaviy insonning ruhiy holati, ichki iztirobi, hayot haqidagi mulohazalari va jamiyatga munosabatini ifodalashga xizmat qiladi.

Maqolaning asosiy maqsadi o'zbek milliy-adabiy tafakkurida yetti raqamining ramziy-badiiy vazifasini aniqlash, uning xalq og'zaki ijodi va zamonaviy nasrdagi talqinlarini qiyosiy o'rganishdan iborat. Tadqiqotda semantik tahlil, qiyosiy-tipologik yondashuv, badiiy matni kontekstual tahlil qilish hamda ramzning tarixiy-madaniy qatlamlarini izohlash usullaridan foydalanildi. Tahlil jarayonida yettilikning xalq og'zaki ijodidagi an'anaviy ma'nolari va zamonaviy adabiyotdagi yangilangan talqinlari o'zaro bog'liq hodisa sifatida ko'rib chiqildi.

ASOSIY QISM

Yetti raqamining milliy tafakkurdagi o'rni, avvalo, xalq og'zaki ijodi va kundalik nutqdagi barqaror birliklarda yaqqol ko'zga tashlanadi. "Yetti o'lchab, bir kes", "yetti pusht", "yetti mahalla", "yetti kecha-yu kunduz", "yetti yoshdan yetmish yoshgacha" kabi iboralar xalq ongida bu raqamning chuqur ildiz otganini ko'rsatadi. Bunday birliklarda yetti aniq matematik miqdorni emas, ma'no jihatidan to'liqlik, yetarlilik, chegaraga yetish, puxta o'ylash va mas'uliyatni anglatadi. O'zbek folklorshunosligida xalq og'zaki poetik ijodi milliy xotira, urf-odat, marosim va ijtimoiy tajriba bilan uzviy aloqada o'rganiladi¹. Demak, yettilikni ham ana shu keng madaniy xotira doirasida talqin qilish zarur.

Masalan, "yetti o'lchab, bir kes" maqolida yetti ehtiyotkorlik va fikriy pishiq-puxtalik mezoni sifatida keladi. Bu yerda ishni aynan yetti marta o'lchash talabi emas, balki har qanday qarorni yetarli darajada o'ylab, oqibatini hisobga olib qabul qilish zarurligi nazarda tutiladi. Maqolning ichki mazmuni xalqning asrlar davomida to'plagan amaliy tajribasiga tayanadi. Unda aql, sabr, mas'uliyat va ehtiyot bir butun axloqiy mezon sifatida ifodalanadi. Shu jihatdan yetti raqami xalqona donishmandlikning poetik shaklga kirgan belgisi sifatida namoyon bo'ladi.

"Yetti pusht" tushunchasida yettilik avlodiy xotira va nasl mas'uliyati bilan bog'lanadi. Bu ibora orqali inson faqat o'z shaxsiy hayoti bilan emas, balki ota-bobolari, oilasi, nasli va jamiyat oldidagi javobgarligi bilan ham baholanadi. Xalq tafakkurida yetti pushtni bilish insonning o'z ildizini anglashi, kelib chiqishini unutmasligi, nasl-nasabni qadrlashi bilan izohlanadi. Bunda yetti raqami tarixiy xotirani shaxsiy axloq bilan bog'laydi. Insonning bugungi xatti-harakati avlodiy obro', oilaviy sha'n va jamiyatdagi mavqe bilan birga talqin qilinadi.

"Yetti mahalla" iborasi esa ijtimoiy makon, jamoa nazorati va xalq orasidagi obro' tushunchalari bilan bog'liq. O'zbek turmush tarzida mahalla faqat yashash joyi emas, balki axloqiy nazorat, o'zaro yordam, ijtimoiy birdamlik va ma'naviy tarbiya maydoni sifatida namoyon bo'ladi. "Yetti mahallaga ovoza bo'lish" kabi ifodalarda yetti raqami xabarning keng tarqalishi, jamoatchilik e'tiboriga tushish, kishining jamiyatdagi mavqeyi bilan bog'liq ma'no hosil qiladi. Bunda yetti aniq hududiy birlik emas, keng ijtimoiy makon ramzidir.

O'zbek xalq maqollarida raqamlar, xususan, yettilik ko'pincha hayotiy tajribani umumlashtirishga xizmat qiladi. Maqol qisqa janr bo'lgani uchun unda har bir so'z kuchli semantik yuk oladi. "Yetti o'lchab, bir kes" maqolida raqamning aynan yetti shaklida kelishi bejiz emas. U qaror qabul qilish jarayonini cho'zish emas, balki fikrni pishitish, ishning oqibatini ko'rish, muvozanatli xulosa chiqarish zarurligini bildiradi. O'zbek xalq maqollari to'plamlarida bunday birliklar xalq

¹ Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. Toshkent: O'qituvchi, 1990.

dunyoqarashining axloqiy va amaliy tajriba bilan bog‘liq qatlamini ko‘rsatadi².

Xalq ertaklari va dostonlarida yetti ko‘pincha qahramonning sinov yo‘li, sehrli makon, uzoq masofa yoki murakkab vazifa bilan bog‘lanadi. “Yetti tog‘”, “yetti daryo”, “yetti kun”, “yetti kecha”, “yetti aka-uka” kabi shakllar ertak poetikasida voqeaning odatiy hayot chegarasidan chiqib, g‘ayrioddiy makonga o‘tishini bildiradi. Bunday holatda yetti syujetni murakkablashtiradi, qahramon oldidagi masofani kengaytiradi, uning sabr, aql, jasorat va matonatini sinovdan o‘tkazadi. Ertak matnida raqamning vazifasi ko‘pincha voqea dinamikasini kuchaytirish, obrazlar orasidagi qarama-qarshilikni keskinlashtirish va qahramonning yetilish jarayonini ko‘rsatishdan iborat bo‘ladi³.

Ertaklarda yetti raqami ko‘pincha chegara vazifasini bajaradi. Qahramon yetti tog‘dan oshsa, u oddiy hayot hududidan boshqa bir makonga o‘tadi. Yetti kun yoki yetti kecha davom etgan sinov qahramonning ichki tayyorgarligini bildiradi. Yetti aka-uka, yetti opa-singil, yetti boshli dev kabi obrazlarda esa ko‘plik va kuchaytirish ma‘nosi yuzaga chiqadi. Bunday birliklar xalqning qadimiy mifologik tasavvurlari bilan bog‘liq bo‘lib, ular keyinchalik yozma adabiyotda ham ramziy obraz sifatida davom etgan.

Dostonlarda yettilikning semantik maydoni yanada kengayadi. Qahramonlik eposida raqamlar ko‘pincha shaxsiy jasorat, xalq himoyasi, el-yurt taqdiri va ma‘naviy burch masalalari bilan bog‘lanadi. “Alpomish” singari dostonlarda raqamli takrorlar voqeaning epik miqyosini kengaytiradi, qahramonning harakatini oddiy shaxsiy intilish doirasidan chiqarib, xalq manfaatiga aloqador hodisa sifatida ko‘rsatadi⁴. Yetti raqamining bu jarayondagi vazifasi tashqi sinovni ichki mas‘uliyat bilan bog‘lashida ko‘rinadi. Doston qahramoni yo‘lni bosib o‘tadi, lekin bu yo‘l faqat masofa emas, ma‘naviy pishish jarayoni hamdir.

Yetti raqamining yozma adabiyotga o‘tishi bevosita folkloriy an‘analar bilan aloqador. Yozuvchi yoki shoir xalq ongida avvaldan shakllangan ramziy belgidan foydalanar ekan, uni aynan takrorlamaydi. Aksincha, badiiy matn ehtiyojiga qarab yangi ma‘no bilan boyitadi. Shu jihatdan yettilik timsoli yozma adabiyotda ikki muhim vazifani bajaradi. Birinchi vazifa, xalqona xotirani uyg‘otish. Ikkinchi vazifa, muallifning individual badiiy niyatini ifodalash. Ana shu ikki yo‘nalish birlashganida raqam oddiy belgidan ko‘ra chuqurroq poetik vositaga aylanadi.

Folklorshunoslikda ramziy birliklar xalq dunyoqarashining ichki tartibini ko‘rsatadigan muhim belgilar sifatida baholanadi. M. Jo‘rayev va J. Eshonqulov folklor matnlarida obraz, motiv va timsollar xalqning tarixiy xotirasi hamda marosimiy qarashlari bilan bog‘liq holda yashashini ta‘kidlaydi⁵. Bu fikr yettilik timsoliga ham bevosita daxldor. Chunki yetti raqami bitta janr yoki bitta davr bilan cheklanmaydi. U ertak, doston, maqol, marosim, kundalik nutq va zamonaviy badiiy matnlar orqali turli shakllarda yashab keladi.

Zamonaviy o‘zbek adabiyotida yettilik ko‘pincha inson ruhiyatidagi bezovtalik, hayotiy sinov, ichki chegara va ma‘naviy tanlov bilan bog‘liq holda talqin qilinadi. Avvalgi folkloriy matnlarda yetti tashqi makon va voqealar tizimini belgilagan bo‘lsa, zamonaviy nasrda u ko‘proq ichki holatni ifodalashga xizmat qiladi. Bunda raqam qahramon ongida yuz berayotgan ruhiy jarayonni, uning hayotga, odamga, jamiyatga munosabatidagi o‘zgarishni anglatadi. Natijada xalq og‘zaki ijodidagi ramziy asos zamonaviy psixologik tahlil bilan birlashadi.

² O‘zbek xalq maqollari. Tuzuvchilar: T. Mirzayev, A. Musoqulov, B. Sarimsoqov. Toshkent: Sharq, 2005.

³ O‘zbek xalq ertaklari. Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2007.

⁴ Alpomish. Nashrga tayyorlovchilar: T. Mirzayev va boshqalar. Toshkent: Sharq, 2010.

⁵ Jo‘rayev M., Eshonqulov J. Folklorshunoslikka kirish. Toshkent: Barkamol fayz media, 2017.

Erkin A'zamning "Yettinchi tulki" hikoyasi bu jihatdan e'tiborga molik. Hikoyaning sarlavhasidagi "yettinchi" so'zi oddiy tartib son emas, badiiy kalit vazifasini bajaradi. Matn boshida qahramon yo'lda ketma-ket tulkilarga duch keladi, uning xayolida "beshinchisimi", "oltinchisimi" degan bezovta hisob paydo bo'ladi. Hikoyaning nomi esa bu hisobning yettinchi bosqichiga ramziy ma'no yuklaydi. Erkin A'zam nasrida tashqi voqelik ko'pincha qahramonning ichki holatini ochishga xizmat qiladi. "Yettinchi tulki"da ham tulkilar ketma-ketligi oddiy manzara emas, qahramon ruhiyatidagi xavotir va noaniqlikni kuchaytiruvchi vosita sifatida ishlaydi⁶.

Tulki obrazi xalq ertaklarida odatda ayyorlik, epcillik, makr va yashirin niyat bilan bog'liq. Erkin A'zam hikoyasida esa tulki faqat folkloriy ayyorlik timsoli bo'lib qolmaydi. U zamonaviy qahramon ongida paydo bo'lgan bezovtalik, shubha, ichki xavotir va hayotiy ishoraga aylanadi. Qahramon tulkilarni sanagani sari oddiy holat ramziy holatga ko'chadi. Dastlab tasodifdek tuyulgan manzara asta-sekin ma'no kasb eta boshlaydi. Sanoq kuchaygani sayin qahramonning ichki dunyosi ham ochilib boradi.

Hikoyadagi "yettinchi"lik tasodifning takror orqali belgiga aylanish jarayonini ko'rsatadi. Bir marta ko'ringan narsa oddiy hodisa bo'lishi mumkin. Ikki yoki uch marta takrorlangan narsa diqqatni tortadi. Oltinchi va yettinchi bosqichga kelganda esa u qahramon ongida tashvishli belgiga aylanadi. Demak, yetti bu yerda faqat miqdor emas, ruhiy chegaradir. Qahramon ana shu chegaraga yaqinlashgan sari uning ichki holati ochila boradi. Shu nuqtada folkloriy ramz zamonaviy psixologik ifoda vositasiga aylanadi.

"Yettinchi tulki" hikoyasida xalqona ramz zamonaviy talqin bilan qo'shiladi. Tulki obrazi folklordan kelgan bo'lsa, yettinchi tulki zamonaviy insonning o'zidan, atrofidan, taqdiridan va ichki bezovtaligidan darak beruvchi belgiga aylanadi. Muallif xalq ongida mavjud ramziy qatlamdan foydalanadi, lekin uni bevosita ertakona yo'sinda emas, zamonaviy nasrga xos ichki kechinma va noaniq ishora sifatida qayta ishlaydi. Bu holat yettilikning milliy-adabiy tafakkurda yashovchan va moslashuvchan timsol ekanini tasdiqlaydi.

Milliy-adabiy tafakkurda yettilikning yana bir muhim qirrasini uning ma'naviy yetilish bilan bog'liqligidir. Xalqona qarashlarda yetti yosh, yetti avlod, yetti kun, yetti bosqich kabi tushunchalar inson hayotidagi muayyan o'tish nuqtalarini bildiradi. Bu o'tish faqat tashqi ko'rinishda emas, ichki anglash tarzida ham yuz beradi. Inson bir holatdan ikkinchi holatga o'tadi, eski tasavvurlarini qayta ko'rib chiqadi, o'zini va atrofini boshqacha anglay boshlaydi. Shu ma'noda yettilik ruhiy o'sish va ma'naviy o'zgarish jarayonini ifodalovchi ramziy birlik sifatida namoyon bo'ladi.

Zamonaviy adabiyotda bunday o'tish holatlari ko'pincha bevosita yetti raqami orqali emas, unga yaqin semantik maydon orqali ham ifodalanadi. Safar, yo'l, eshik, chegara, qorong'ilik va yorug'lik kabi obrazlar yettilik bilan bir xil ramziy tizimda, ya'ni to'lish, sinovdan o'tish, ichki uyg'onish va o'zgarish ma'nolarida talqin qilinadi. Ulug'bek Hamdamning "To'lin oy" qissasida ham to'lish, safar istagi va ichki uyg'onish holati matnning boshlang'ich nuqtalaridan biri sifatida ko'rinadi. Qissadagi bunday ruhiy harakat yettilik bilan bog'liq keng ramziy maydonga yaqin turadi⁷.

Bu holat yettilikning bevosita raqam sifatidagi ko'rinishidan ko'ra kengroq badiiy tizimga ega ekanini anglatadi. Ya'ni yetti raqami milliy tafakkurda yolg'iz holda emas, to'liqlik, davriylik, bosqich, safar va ruhiy o'sish kabi tushunchalar bilan birga yashaydi. Shu sababli badiiy matnda

⁶ A'zam E. Yettinchi tulki. Toshkent: Sharq, 2016.

⁷ Hamdam U. To'lin oy. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.

yetti doimo ochiq aytilishi shart emas. Uning ma'no maydoni boshqa obrazlar, syujet holatlari va ruhiy kechinmalar orqali ham sezilishi mumkin. Bunday holatda raqamning bevosita nomi emas, u hosil qiladigan ma'naviy va poetik muhit muhim ahamiyat kasb etadi.

O'zbek adabiy tafakkurida yettilikning ijtimoiy-falsafiy mohiyati ham muhim. U inson va jamiyat munosabatini baholashga xizmat qiladi. "Yetti pusht", "yetti mahalla", "yetti o'lchab, bir kes" kabi birliklar insonni yakka mavjudot sifatida emas, jamiyat, avlod, muhit va axloqiy me'yorlar bilan bog'liq holda tasavvur qiladi. Bunday qarashda shaxsning harakati o'zidan tashqaridagi keng maydonga ta'sir qiladi. Shu bois yetti raqami ko'pincha mas'uliyat ramzi sifatida ham talqin qilinadi.

Badiiy adabiyot ana shu xalqona mas'uliyat hissini yanada chuqurlashtiradi. Qahramonning harakati, tanlovi yoki ruhiy holati faqat individual kechinma emas, kengroq ma'naviy mezonlar bilan bog'lanadi. Erkin A'zam hikoyasidagi qahramonning tulkilarni sanashi ham tashqi hodisani kuzatishdan ko'ra ichki bezovtalikni anglashga yaqin turadi. Uning oldida oddiy yo'l emas, ramziy yo'l paydo bo'ladi. Yettilik esa ana shu yo'lning ichki ma'nosini kuchaytiradi.

Yetti raqami badiiy matnda ko'pincha takror tamoyili bilan bog'lanadi. Takror esa adabiyotda ma'noni kuchaytiruvchi muhim poetik vositadir. Bir obraz yoki holat takrorlangani sari u oddiy tasvir bo'lib qolmaydi, balki ramziy ma'no ola boshlaydi. "Yettinchi tulki"da tulkining takror ko'rinishi ham shu tamoyil asosida ishlaydi. Birinchi tulki manzaraning bir bo'laki bo'lsa, keyingilari qahramon ongiga ta'sir qiluvchi belgiga aylanadi. Yettinchi esa shu belgining eng keskin nuqtasidir.

Shu o'rinda yettilikning milliy badiiy tafakkurdagi asosiy xususiyati ko'rinadi: u ko'plikni bildiradi, lekin cheksizlikni emas; chegarani bildiradi, lekin yakunni emas; sinovni bildiradi, lekin faqat tashqi mashaqqatni emas. Yettilik ko'pincha insonning keyingi bosqichga o'tish oldidagi holatini ifodalaydi. U hayotiy tajriba yig'ilgan, lekin xulosa hali to'liq aytilmagan pallani bildiradi. Bu jihat uni zamonaviy nasrda ham faol poetik vosita sifatida ishlatish imkonini beradi.

Milliy adabiy jarayonda yettilik timsolining yashovchanligi uning xalq ongidagi chuqur ildizlari bilan bog'liq. Xalq og'zaki ijodida shakllangan har qanday ramz yozma adabiyotda yashab qolishi uchun yangi davr ma'nolariga moslasha olishi kerak. Yetti raqami ana shunday moslashuvchan timsollardan biridir. U qadimiy ertak va maqollarda qanday ma'no bergan bo'lsa, zamonaviy hikoya va qissalarda ham o'zining asosiy semantik yadrosini saqlaydi, lekin yangi ruhiy, ijtimoiy va falsafiy qatlamlar bilan boyiydi.

Zamonaviy o'zbek nasrida yettilikning ochiq va yashirin shakllari mavjud. Ochiq shaklda u asar nomi, syujetdagi raqamli takror, qahramonlar soni yoki voqealar ketma-ketligi orqali ifodalanadi. Yashirin shaklda esa u to'liqlik, chegaraga yetish, o'zgarish, ma'naviy sinov va ichki uyg'onish semalari orqali seziladi. Bu ikki shakl bir-birini inkor qilmaydi. Aksincha, ular milliy tafakkurdagi ramziy qatlamning badiiy matnda turlicha ishlashini ko'rsatadi.

Yetti raqami bilan bog'liq badiiy talqinlarda milliylik masalasi alohida ahamiyatga ega. Milliylik bu yerda faqat urf-odat yoki etnografik detal emas. U xalqning dunyoni idrok etish tarzi, voqealarga ma'no berish usuli, axloqiy mezonlari va badiiy tasavvurida namoyon bo'ladi. Yettilik ana shu idrok tarzining bir ko'rinishidir. Shu sababli u folklorda ham, zamonaviy nasrda ham o'z ma'nosini yo'qotmaydi. Aksincha, har bir davr badiiy tafakkurida yangi qirralar bilan boyib boradi.

Ramz nazariyasi nuqtayi nazaridan qaralganda, yetti raqami matnda tayyor ma'noni emas, ma'no hosil qilish jarayonini yuzaga chiqaradi. Yu. M. Lotman madaniy matnlarda ramzning xotira, qayta

talqin va ma'no uzatish vazifasi kuchli ekanini qayd etadi⁸. Yettilikning o'zbek adabiy tafakkuridagi o'rni ham shunday xususiyatga ega. U bir matndan ikkinchi matnga, bir davrdan boshqa davrga o'tgan sari o'z semantik yadrosini saqlaydi, biroq har gal yangi badiiy vaziyatda boshqa ma'no qirrasini ochadi.

Shu asosda aytish mumkinki, yetti raqami o'zbek milliy-adabiy tafakkurida uch asosiy yo'nalishda talqin qilinadi. Birinchisi, folkloriy-mifologik yo'nalish bo'lib, unda yetti sinov, sehrli makon va qahramonlik yo'li bilan bog'lanadi. Ikkinchisi, ijtimoiy-axloqiy yo'nalish bo'lib, unda yetti mas'uliyat, avlodiy xotira va jamoa nazorati ma'nolarini ifodalaydi. Uchinchisi, zamonaviy psixologik yo'nalish bo'lib, unda yetti ichki bezovtalik, ruhiy chegara va ma'naviy o'zgarish belgisi sifatida namoyon bo'ladi. Bu yo'nalishlar bir-biridan ajralgan holda emas, balki o'zaro aloqador tarzda harakat qiladi.

XULOSA

O'zbek milliy-adabiy tafakkurida yetti raqami barqaror ramziy birlik sifatida shakllangan. U xalq og'zaki ijodida, maqollarda, urf-odatlarda, ertak va dostonlarda to'liqlik, sinov, mas'uliyat, ehtiyotkorlik, avlodiy xotira va ma'naviy yetilish bilan bog'liq holda talqin qilinadi. Bu raqamning badiiy matndagi vazifasi faqat sanash yoki ko'plikni bildirish bilan cheklanmaydi. U voqea, obraz va qahramon ruhiyatiga qo'shimcha ma'no yuklaydi.

Yetti raqamining milliy tafakkurdagi kuchi uning xalq hayotiga chuqur singib ketgani bilan belgilanadi. "Yetti o'lchab, bir kes", "yetti pusht", "yetti mahalla" kabi iboralar orqali u axloqiy tajriba, ijtimoiy mas'uliyat va tarixiy xotira belgisi sifatida yashaydi. Ertak va dostonlarda esa yetti qahramonning sinov yo'li, sehrli makon va g'ayrioddiy voqelik bilan bog'lanadi.

Zamonaviy o'zbek nasrida yettilik timsoli yangi ma'no qatlamlari bilan boyigan. Erkin A'zamning "Yettinchi tulki" hikoyasida yetti raqami psixologik chegara, ichki bezovtalik va hayotiy ishora vazifasini bajaradi. Bu holat xalqona ramzning zamonaviy badiiy tafakkurda qayta ishlanishini ko'rsatadi. Demak, yettilik timsoli o'zbek adabiyotida qadimiy tasavvur va zamonaviy ruhiy tahlilni bog'laydigan muhim poetik vositalardan biridir.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki, milliy-adabiy tafakkurda yettilik faqat tarixiy yoki folkloriy meros elementi sifatida emas, balki bugungi adabiy jarayonda ham faol ishlovchi ramziy birlik sifatida yashaydi. U matnda xalq xotirasini uyg'otadi, obrazlar ma'nosini chuqurlashtiradi, qahramon ruhiy olamini ochadi va badiiy asarning ijtimoiy-falsafiy yo'nalishini kuchaytiradi. Shu sababli yettilik timsolini o'rganish o'zbek adabiyotidagi ramziy tafakkur, milliy poetika va zamonaviy badiiy talqinlarni anglashda muhim ilmiy ahamiyatga ega.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Imomov K., Mirzayev T., Sarimsoqov B., Safarov O. O'zbek xalq og'zaki poetik ijodi. Toshkent: O'qituvchi, 1990.
2. Sarimsoqov B. O'zbek marosim folklori. Toshkent: Fan, 1986.
3. O'zbek xalq maqollari. Tuzuvchilar: T. Mirzayev, A. Musoqulov, B. Sarimsoqov. Toshkent: Sharq, 2005.
4. O'zbek xalq ertaklari. Toshkent: G'afur G'ulom nomidagi nashriyot-matbaa ijodiy uyi, 2007.
5. Alpomish. Nashrga tayyorlovchilar: T. Mirzayev va boshqalar. Toshkent: Sharq, 2010.

⁸ Lotman Yu. M. Simvol v sisteme kultury. Trudy po znakovym sistemam. Вып. 21. Tartu, 1987.

6. Jo'rayev M., Eshonqulov J. Folklorshunoslikka kirish. Toshkent: Barkamol fayz media, 2017.
7. A'zam E. Yettinchi tulki. Toshkent: Sharq, 2016.
8. Hamdam U. To'lin oy. Toshkent: Yangi asr avlodi, 2017.
9. Lotman Yu. M. Simvol v sisteme kultury. Trudy po znakovym sistemam. Вып. 21. Tartu, 1987.
10. Cassirer E. An Essay on Man: An Introduction to a Philosophy of Human Culture. New Haven: Yale University Press, 1972.
11. Eliade M. The Sacred and the Profane: The Nature of Religion. New York: Harcourt, 1987.

